

KINO LOMA PADOMJU PROPAGANDĀ UN STAĻINA LAIKA KINOTEĀTRU ĒKU APSKATS

The role of the Soviet propaganda film and an overview of cinemas in the Stalin's era

Diāna Apele

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, e-pasts: diana.apele@ru.lv

Abstract. *Scientists have discovered that architecture is a reflection of social, political, economic and many other processes occurring in the country, and it changes along with the society, reflecting its social structure within the space and time.*

In the research the role of cinema in Soviet propaganda is described, the architecture of Stalin era, cinema buildings in Latvia is reviewed and analysed and a film repertory during the existence of the cinema „Zvaigzne” in Rēzekne is evaluated.

*The methods used in the research are based on the study of scientific and journalistic literature materials, which reveal the testimonies of the relevant period in architecture and show the importance of cinema in Soviet propaganda. **The aim of the research:** to explore and analyze the role of Soviet propaganda, to provide the analysis of architecture of Stalin era cinema buildings and to evaluate a film repertory during the existence of the cinema „Zvaigzne” in Rēzekne.*

Keywords: *cinema repertory, cinema „Zvaigzne”, cinema buildings, Soviet propaganda, Rēzekne, „The architecture of Stalin era”.*

Ievads

Arhitektūras jēga un tās būtības pastāvēšanas primārais mērķis ir sniegt cilvēkiem patvērumu (Zvirgzdiņš, 2008). Savukārt zinātnieki D. Ahmaduļina (Ахмадулина, 2005), C. Hamphrejs (Humphrey, 2005) un K. N. Gatsunaevs (Gatsunaev, 2013) atklāj, ka arhitektūra ir valsts sociālo, politisko, ekonomisko un daudzu citu procesu atblāzma un tā mainās kopā ar sabiedrību, atspoguļojot tās sociālo struktūru telpas un laika robežās.

Sabiedriskie interjeri ir telpas, kas katru dienu kalpo daudziem un dažādiem sabiedrības indivīdiem, tādēļ tie jāpielāgo liela cilvēku skaitam ar dažādām gaumēm. Sabiedriskas nozīmes telpa ir arī pētījumā izvēlētais objekts Nacionālo biedrību kultūras nams Rēzeknē (bijušais kinoteātris „Zvaigzne”).

Pētnieciski zinātniskās izpētes pasūtītājs ir Rēzeknes pilsētas dome, savukārt lietotāji būs Nacionālo biedrību kultūras nama vadība un atbildīgais personāls, kā arī tā apmeklētāji. Kultūras nams pēc darbības veida ir pilsētas sabiedriskās dzīves centrs, tāpēc tā iekārtojumam ir jāatbilst ne tikai visām kultūras nama funkcionālajām prasībām, bet arī estētiski un mākslinieciski ir jāaudzina sabiedrība. Tā kā bijušā kinoteātra ēkai bija nepieciešama renovācija, piešķirot tai arī citas kultūras namam nepieciešamās funkcijas, radās nepieciešamība pēc jauna interjera izstrādes projekta. Šī aktualitāte noteica pētījuma tēmas izvēli, bet pirms interjera dizaina izstrādes bija jāveic nopietna tā laika situācijas izpēte, jāpēta kino loma Padomju propagandā un jāapskata un jāanalizē Staļina laika kinoteātru ēkas Latvijā kopumā.

Vairākums pētnieku arhitektūras vēsturē terminu „Staļina laika arhitektūra” hronoloģiski iedala no 20. gadsimta 30. gadu vidus līdz 50. gadu vidum. Savukārt autore izvēlējusies pētīt laika posmu no 20. gadsimta 50. līdz 60. gadiem, jo turpmākajā pētījumā izvēlētais objekts Rēzeknes pilsētas nacionālo biedrību kultūras nams (bijušais kinoteātris „Zvaigzne”) nodots ekspluatācijā 1956. gadā (Apele, 2015).

Pētījumā autore izvērtēs totalitārisma sistēmas un tās ideoloģijas realizāciju arhitektūrā, pamatos kino lomu Padomju propagandā un apskatīs Staļina laika kinoteātru ēkas Latvijā.

Raksta mērķis: pētīt un analizēt kino lomu Padomju propagandā, sniegt Staļina laika kinoteātru ēku arhitektūras analīzi un izvērtēt kino repertuāru kinoteātra „Zvaigzne” Rēzeknē pastāvēšanas laikā. Pētījumā izmantotās metodes balstīsies uz zinātniskās un publicistiskās literatūras materiālu izpēti, kas atklās attiecīgā laikmeta liecības arhitektūrā un parādīs kino nozīmi Padomju propagandā.

Kino loma Padomju propagandā

Sociālistiskajā režīmā telpas iekārtojuma mēraukla bija jaunais cilvēka dzīvesveids. No šodienas skatupunkta tas varbūt izklausās savādi, bet sociālistiskajā iekārtā cilvēku attieksme veidojās uz brīvības un vienlīdzības pamatiem (tā vismaz tika uzskatīts) – tur nebija vietas spēkiem, kas stāvētu pāri cilvēkam, t.i., reliģijai, varai un bagātībai. Visu lietu mērs bija cilvēks... Padomju cilvēks savu vidi veidoja tā, lai tajā būtu patīkami dzīvot un strādāt (Timšāns, 1970). Veidojās *Padomju arhitektūras stils* (sociālistiskais reālisms), kā ārējās iezīmes auga un attīstījās reizē ar tā laika cilvēku dzīves izmaiņām. Šajā izaugsmē svarīga loma bija dažādiem mākslas veidiem, jo komunistiskajā sabiedrībā „māksla vēl vairāk apgardo darbu un dara ikdienu krāšņāku un cilvēku cildenāku” (Padomju Savienības Komunistiskās partijas programma, 1962).

Pēckara gados, arī vēlāk (piecdesmitajos un sešdesmitajos gados) viens no iecienītākajiem mākslas veidiem bija kino. Rīgā un visā Latvijā, arī Rēzeknē tika darīts viss, lai attaisnotu Ļeņina saukli: „No visām mākslām vissvarīgākā mums ir kino” (Jākabsons, 2007).

Respektablas izklaides statusu kino ieguva 20. gados, kad sākotnēji nekomfortablās filmu izrādīšanas vietas bija nelielas telpas dažādās ēkās, taču pamazām tās sāka aizstāt speciālas kino demonstrēšanai celtas būves, kā, piemēram, 1923. gadā Elizabetes ielā tika atklāts greznais kinoteātris *Splendid Palace* – īpaši kino izrādīšanai paredzēta celtne Rīgā ar 824 sēdvietām. Vēlāk Marijas ielā uzcēla kinoteātri *Palladium*, tam sekoja *Forums*, *Film Palace* utt. 1938. gadā tika atvērts funkcionālisma stilā būvētais kinoteātris *Renesanse*. Līdz karam Rīgā un tās nomalēs darbojās gandrīz 40 kino izrādīšanas vietas. „Kinoteātri bija kā saldās sapņu salas ikdienības jūrā” (Balčus, 2014).

1940. gadā, kad Latvija kļuva par Padomju republiku, nacionālā kino darbība tika apturēta. Visus kinoteātrus Rīgā un 40 dažādās Latvijas vietās Padomju vara pārņēma savās rokās jeb nacionalizēja. Monopoltiesības uz filmu izrādīšanu ieguva *Glavkinoprokat* (Galvenā pārvalde kinofilmu pavairošanā). 1941. gadā Rīgā ienāca vācu karaspēks. Kino maģiju novērtējušas visas varas. Filmu skatīšanās turpinājās arī vācu laikos, sniedzot cilvēkiem iespēju uz brīdi aizmirst kara šausmas. Arī atjaunotās Padomju varas apstākļos kinoteātru darbība tika organizēta ļoti strauji (Balčus, 2014).

Pēckara gados kinoteātru apmeklēšana un filmu skatīšanās bija ļoti iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids – tā bija kā narkotika, kas palīdzēja aizmirst tikko pārdzīvotās briesmas. Filmām galvenokārt bija propagandisks raksturs – tām vajadzēja audzināt skatītājus Padomju garā. Kinoteātriem tika noteikti konkrēti izpildāmie plāni: cik seansu jāsarīko, cik skatītāju jāsapulcē, cik jānopelna. Daudzus kinoteātrus atjaunoja, bet bija arī tādi, ko uzcēla no jauna, piemēram, Staļina laika neoklasicisma arhitektūras garā ieturēto kinoteātri „Uzvara” Mežaparkā (šodien tas nav saglabājies).

Staļina laika kinoteātru ēku apskats

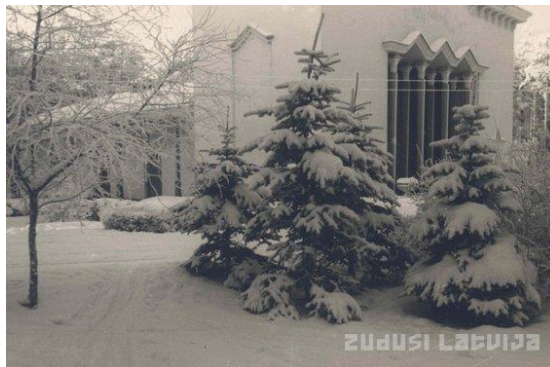
Arhitektūra lielā mērā izsaka pasūtītāja vēlmes, kas var būt ļoti dažādas. Tas nozīmē, ka arhitektūra atspoguļo sabiedrības gribu, ko koriģē iespējas. Tas nav aritmētiskais vidējais, bet drīzāk kokteilis, ko arī sauc par sociumu, kas noteiktā laikā atražo pilnu savas eksistences materiālo formu spektru, atspoguļojot noteiktu laika posmu... (Latkovskis, b.g.).

Īsti nevar piekrist teiktajam, ja analizējam situāciju Padomju Latvijas arhitektūrā 20. gs. 50.-60. gados. Kā zināms, visā Padomju Savienībā šajā laikā valda Staļina kults, kas vienlīdz spilgti izpaužas arī Padomju Latvijas Sociālistiskās Republikas arhitektūrā. Tā, piemēram, analizējot Latvijas arhitektūras skolu no 1950. gada līdz 1960. gadam, pētījuma autore atklāja,

ka Latvijas Valsts Universitātes projektēšanas darbnīcās (vadītāji prof. E. Štālbergs un S. Antonovs) izstrādātajiem kursa projektiem bija jāatspoguļo PSRS pompozā arhitektūra ar eklektisma iezīmēm. Studijas stingri pārraudzīja LVU partijas komiteja un fakultātes komjaunatnes organizācija, tieši iejaucoties mācību procesā. Īpaši nekorekti tas notika LKP CK sekretāra A. Peļšes aizsāktās, idejiski politiskās kampaņas laikā, kas bija vērsta pret bezpartejiskajiem, tā saucamajiem „vecajiem mācību spēkiem”, apsūdzot buržuāziskajā nacionālismā, neatzīstot progresīvo Padomju skolu. Šī kampaņa pazemojošā veidā skāra universitātes Arhitektūras fakultātes vadošos docētājus – E. Štālbergu, A. Krūmiņu, A. Malvesu, A. Birznieku u.c. Augstskolas arhitektūras projektu skatēs fakultātes komjaunieši, īpaši tie, kas bija iebraukuši no Padomju Krievijas, bieži „pamācīja” profesorus, kā jāizprot sociālistiskā reālisma postulāti arhitektūrā, ieteica, kā arhitektūrā jāienes padomju celtniecības metodes un, protams, kā jāorganizē pats studiju process (Lejnietis, 1995).

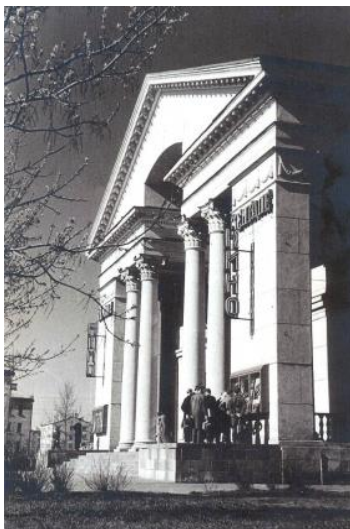
Jaunceltņu arhitektūras stilistika Latvijas PSR tālāk par pirmskara neoklektisma radošo metodi netika – tika celtas līdzīgas stilistikas ēkas, tikai robustākā un virspusējākā izpildījumā, tām pietrūka mākslinieciskās elegances un smalkuma. Fasāžu apdarē atdarināja klasiskos, arhitektoniskos elementus un formas, vietām, piemēram, kolonnu kapiteļos, iestrādājot kādu piecstaru zvaigzni vai sirpi un āmuru, tādējādi cenšoties radīt jaunu „sociālistisko” orderi (Krastiņš, b.g.).

Savukārt šī laika posma spilgtākie sociālistiskā reālisma produkti Latvijas PSR bija daudzas sabiedriskās ēkas. Šo ēku arhitektūra tika pasniegta kā sociālistiskās iekārtas jaunpienesums kultūrai. Vieni no sociālistiskā reālisma produktiem bija tā laika kinoteātri (skat. 1. att.).

1. attēls. Kinoteātris „Uzvara”. Rīga, Mežaparks (1950).
(<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/26728/>). Foto: K. Rake.

Ar savu monumentālo stāvu un ieejas kolonnām tas līdzinājās daudziem citiem 50. gados tapušajiem kinoteātriem lielākās un mazākās Latvijas pilsētās. Staļina laika kinoteātru ēkām īpaša vērība tika pievērsta arī interjeram – kolonnām, apgaismojumam un dekoriem (Balčus, 2014). Arī pētījuma turpinājumā pētāmajam objektam – kinoteātrim „Zvaigzne” Rēzeknē bija pompoza un cēla interjera risinājums – ieejas foajē griestus balstīja četras masīvas kolonnas, speciāli kinoteātrim tika pasūtītas ģipša lējuma greznas lustras un daudzās telpās izvietoti dažādi ģipša dekori (skat. 2. att.).

2. attēls. Kinoteātris “Zemgale”. Jelgava. Pasta ielā 47. (1955). Arh. S. Jakšins.
(http://www.jelgavasvestnesis.lv/page/9?id=67&g_id=456).

Otrā pasaules kara laikā Jelgava tika stipri nopostīta. Līdz ar kultūras dzīves atjaunošanos, pilsētā atsāka demonstrēt arī kino, piemēram, bijušā pasta zālē. Pagājušā gadsimta 50. gados sāka būvēt jaunu kinoteātri. 1954. gada decembrī ēka toreizējā Komsomoļskas ielā 47 (vēlāk Komjaunatnes, Pasta ielā) tika nodota ekspluatācijā.

Kinoteātra pirmajā stāvā bijušas kases, bufete un foajē ar parketa grīdu, kur pirms seansiem uzkavējušies apmeklētāji. Tajā bijuši avižu galdiņi, pie kuriem varēja pasēdēt un pašķirstīt jaunākos preses izdevumus, kā arī pirms seansiem demonstrētas apmēram desmit minūšu garas kinohronikas, ko varētu pielīdzināt mūsdienu ziņām. Otrajā stāvā viena otrai blakus atradās divas zāles, kas pēc pirmā lielā remonta tika nokrāsotas katra savā krāsā – viena zaļa, bet otra sārta. Kopējais vietu skaits kinoteātrī bija 351. vieta.

Kino strādāja katru dienu. Seansus sāka demonstrēt no pulksten 14:00 ik pēc divām stundām. Izņēmumi bija brīvdienų rīti – tajos no pulksten 11:00 līdz 13:00 tika demonstrēti bērnu seansi. Tehniskās iespējas kinoteātrī „Zemgale” ļāva demonstrēt tikai šaurekrāna filmas.

Lai gan pilsētā bijuši divi kinoteātri, skatītāji vairāk iecienījuši kinoteātri „Zemgale” (varbūt tāpēc, ka tas tika atklāts pirmais, turklāt atradies labā vietā, līdz ar to tas tika tautā iemīlēts) (Knusle-Jankevica, 2009).

Kinoteātris Jelgavā pārtapis par „Swedbank” filiāles ēku (2006-2008, arhitekti D. Šīraks un R. Veisbergs, dizainere I. Krujele). Ēkas arhitektūrā savienots šķietami nesavienojamais – mūsdienu biroju nams antīka tempļa formās veidotā Staļina laika ēkā –, taču izdevusies semantiski precīza celtne, kur gandrīz pilnīgi saglabāta arī iepriekšējā, pati par sevi pietiekami atraktīvā un interesantā arhitektūra (Krastiņš, b.g.).

3. attēls. Kinoteātris “Gaisma”. Valmiera. Rīgas ielā 19. (1951). Arh. B. Nesterjuks.
(http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf).

Kinoteātra “Gaisma” (skat. 3. att.) ēka tika būvēta 1951. gadā, projekta autors – arhitekts B. Ņesterjuks. “Gaisma”, kā arī vecais universālveikals, kas atrodas netālu no kinoteātra, un dzelzceļa stacija pilsētas otrajā pusē bija pirmās sabiedriskās celtnes, kas Valmierā tika uzceltas pēc Otrā pasaules kara.

Kinoteātra fasādes un interjera rotājumā redzams “kičīgs un absurds latviešu etnogrāfisko un padomju simbolikas apvienojums, kā arī laikam raksturīgu sižetu izmantojums”, kā to 20. gadsimta 90. gadu nogalē aprakstījis mākslas vēsturnieks, Valmieras rajona galvenais kultūras pieminekļu aizsardzības inspektors Jānis Kalnačs. Tēlnieciskie rotājumi, tostarp arī fasādes tautu meita, darināti kombinātā “Māksla” (Kalnačs, 1998).

4. attēls. Kinoteātris “Uzvara”. Bauska. Kalna ielā 5. (1954). Arh. Z. Brods.
(<http://2.bp.blogspot.com/-LiGV3mjaMLk/UWC->).

Kinoteātra “Uzvara” (4. att.) ēka tika būvēta 1954. gadā, projekta autors – arhitekts Z. Brods. Par kinoteātri Bauskā ir ļoti maz ziņu. Var secināt, ka arī kinoteātris „Uzvara” tika būvēts sociālistiskā reālisma stilā ar visām no tā izrietošajām sekām celtnes vizuālajā izskatā – monumentālo stāvu, ieejas kolonnām, Staļina laiku raksturojošiem dekoriem utt.

5. attēls. Kinoteātris “Daugava”. Daugavpils. Viestura ielā 53. (1955). Arh. S. Jakšins.
(<http://lat.gorod.lv/zinas/212987>).

Kinoteātra „Daugava” (5. att.) ēka Viestura ielā 53 tika būvēta 1955. gadā, projekta autors – arhitekts S. Jakšins. Tā bija divstāvu mūra ēka ar kopējo platību 1733,27 kvadrātmetri. Kinoteātris „Daugava” beidza darboties deviņdesmito gadu sākumā. Objekts piederēja pašvaldībai, taču vēl nesen ēku no pašvaldības nomāja SIA „Guron”. Abās kinoteātra zālēs, foajē un palīgtelpās tika ierīkots tirdzniecības centrs. Pēc tam, kad domes iepriekšējā vadība palielināja nomniekam īres maksu, SIA „Guron” atteicās no ēkas „Daugava” apsaimniekošanas (Soikāns, 2014). Pašreiz kinoteātris „Daugava” pilsētai kā kino izrādīšanas vieta ir zudis. Arī Daugavpils kinoteātra pirmajā stāvā tāpat kā iepriekšminētajam kinoteātrim bijušas kases, bufete, kur pirms seansiem uzkavējušies apmeklētāji. Kinoteātris strādāja katru dienu un seansus sāka demonstrēt no pulksten 14:00. Ar savu monumentālo stāvu un ieejas kolonnām tas atgādināja daudzus citus 50. gados tapušos kinoteātrus. Kinoteātrī „Daugava” interjers līdzinājās

tā laika Staļina celtnēm ar kolonnām, īpašu apgaismojuma risinājumu un kičīgiem, tā laiku simbolizējošiem dekoriem.

Dažos kinoteātros darbojās arī nelielas bufetes, bet kafejnīcas toreiz vēl bija retums. Gan lielo, gan mazo kinoteātru neatņemama sastāvdaļa šajos gados bija lasītavas jeb sarkanie stūrīši, kur skatītāji pirms seansa varēja palasīt kādu avīzi vai uzspēlēt šahu. Šīs atpūtas zonas vienmēr rotāja Staļina vai Ļeņina bistes no balta ģipša. Agrākie kinoteātri ieguva daudz piezēmētākus un laikmeta garam atbilstošākus nosaukumus: „Renesanse” kļuva par Sarkano ausmu, „Film Palace” par Oktobri, „Grand Kino” par Lāčplēsi, „Spendids” par Rīgu (Balčus, 2014).

Iepriekš izskatītajiem kinoteātriem ļoti līdzīgs projekts bija arī 1956. gadā ekspluatācijā nodotajam pompozajam kinoteātrim „Zvaigzne” (šodien Nacionālo biedrību kultūras nams) Rēzeknē.

Kinoteātris „Zvaigzne” uzbūvēts uz paaugstinājuma, līdz kuram ved četru pakāpienu rinda. Apmeklētāji kinoteātrī var ieiet pa trim ejām – no priekšpuses un sānu ejām. Pirms ieejas durvīm ir izbūvēts izmēros apjomīgs, diezgan butaforisks (kā autorei šķiet) portiks bez īpašas pielietojuma funkcijas un to ieskauj masīvu arku loki. Ēkas frontonā vērojams apakšējās malas simetrisks karnīzes norāvums, kas bija raksturīgs ampīra arhitektūras stilam. Karnīzes dekoratīvajā joslā apskatāmi vijīgi, stilizēti augu motīvi. Ēkas sētas pusē ir redzama arkas butaforija un neliels, apaļš, visdrīzāk, dekoratīvs logs. Dekoratīvie apaļie lodziņi vērojami pa visu ēkas perimetru. Pagalma pusē frontona karnīze nav pārrauta. Karnīzes vienlaidu mala bija raksturīga klasicismam. Ēkas ieejas abās pusēs paredzētas vietas afišām. No ārpuses ēka nav sevišķi grezna, kas nav raksturīgi citām Staļina laika būvēm; tā ir bez liekām dekorācijām, bet pietiekoši monumentāla, reprezentatīva un cēla (Apele, 2016) (skat. 6. att.).

6. attēls. Bijušais kinoteātris „Zvaigzne”. Rēzekne. Atbrīvošanas alejā 97.
Skats no Latgales Kultūrvēstures muzeja puses. Foto: D. Apele.

Analizējot šo pētījuma daļu, nākas atzīt, ka mūsdienā Latvijā ir ļoti dažādi viedokļi par šī laika arhitektūru, arī par kinoteātru ēkām, kas tika uzceltas Staļina laikā. Daudzas kinoteātru ēkas ir zudušas sabiedrībai, daudzas ir kritiskā stāvoklī. Tomēr cerību ievieš tādi pasākumi, kas ir risinājušies pēdējo gadu laikā, piemēram, nesen tika atjaunots vēsturisks objekts Rēzeknē, bijušais kinoteātris „Zvaigzne”.

Padomju periods ir svarīga daļa Latvijas arhitektūras vēsturē 20. gadsimtā, tomēr kultūras, ekonomisko un ideoloģisko pārmaiņu, kā arī Padomju Savienības sabrukuma dēļ šis likumā neaizsargātais arhitektūras mantojums pamazām pazūd. Tikai ētiski apsvērumi mūsdienā sabiedrībā attiecībā pret šo problēmu var mainīt situāciju. Ētiskā atbildība ir ne tikai arhitektiem un būvniecības izstrādātājiem, bet arī visai sabiedrībai, kas atbalsta ideju, ka šī arhitektūra ir daļa no mūsu pilsētām, lai atspoguļotu tās kultūras un arhitektūras vēsturi. Šim mantojumam ir jāizvēlas ne tikai stingri noteiktas tradicionālas metodes, bet arī jāatrod inovatīvs un mūsdienā tehnoloģijām un estētiskām vērtībām atbilstošs risinājums.

Kino repertuāra izvērtējums kinoteātra „Zvaigzne” pastāvēšanas laikā

Pēckara gados kino apmeklēšana bija iecienītākais brīvā laika pavadīšanas veids, neraugoties uz komforta trūkumu – skatītāji kinoteātru telpās sēdēja uz cietiem koka krēsliem un bieži sala, jo tās apsildīja tikai nelielas krāsniņas. Repertuārā lielāko daļu veidoja PSRS un tās sadraudzības valstu – čehu, poļu, dienvindslāvu, ungāru u.c. – filmas. Dažreiz repertuārā tika iekļauta arī kāda Rietumvalstu filma. Padomju Savienības kinoindustrijā tas bija ļoti sarežģīts laiks, jo reti kura filma spēja pārvarēt ideoloģiskās cenzūras sliekšni, tāpēc iestājās periods, kad visās padomju republikās, to skaitā Padomju Latvijā, kopā uzņēma pat mazāk nekā desmit filmas gadā. Situācija nedaudz mainījās 1953. gadā, kad nomira Staļins. Jauno filmu trūkumu kompensēja ar vecākām, piemēram, 30. gadu krievu komēdijām (Balčus, 2014).

Kino repertuāra izvēlē nebija izņēmums arī kinoteātris „Zvaigzne” Rēzeknē. Nav drošu ziņu, kad konkrēti pēc kinoteātra atvēršanas tajā sāka demonstrēt kino filmas, bet, izskatot un analizējot muzeja fonda krājumus, autore konstatēja, ka regulāri filmas tika rādītas, sākot ar 1956. gada 6. oktobri, kaut gan varētu būt, ka vēl līdz konkrētajam laikam avīzē netika publicēta informācija par kino seansi (Kino reklāmas afišas vietējā laikrakstā “Pa Staļina ceļu”, 1956).

Analizējot filmu reklāmas vietējā laikrakstā, tika secināts, ka daudzveidīga kino piedāvājuma repertuāra kinoteātrī „Zvaigzne” nebija. Kinoteātrī rādīja gan mākslas, gan dokumentālās filmas; tāpat kinoteātra vadība rīkoja filmu festivālus. Filmās galvenokārt bija propagandiska rakstura, tikai pa reizei parādījās kāda melodrāma. Autoresprāt, pie padomju propagandiskā satura filmām varētu pieskaitīt tādas kino lentes kā mākslas filma „Vienkārtšie ļaudis”, dokumentālā filma „Miers miljonu griba”, mākslas filmas „Patiesības ceļš”, „Nemirstības sārts”, „Spārni”, „Dažādi likteņi”, „Trauksmainā jaunība”, „Tie nonāca no kalniem”, „Pedagoģiskā poēma”, „Lieta Nr. 306”. Šajā laika posmā rādīja arī austrāliešu kinolenti „Otrā jaunība”. Droši vien varētu secināt, ka tā bija viena no retajām filmām, kas nebija propagandiska. Vēl šajā laikā varēja izbaudīt tādas filmas kā „Velna loks”, „Ignatas pārnācis mājās”, „Kungs – 420”, „Viltotā monēta” u.c. Grūti spriest, vai tās arī nebija padomju varas slavinošas lentes (Kino reklāmas afišas vietējā laikrakstā “Pa Staļina ceļu”, 1956).

Seansi galvenokārt sākās plkst. 15:00, 17:00, 19:00, 21:00. Izņēmuma kārtā kāds seanss varēja sākties arī 12:00 (droši vien tas notika svētdienās), savukārt kāds cits seanss varēja sākties ļoti vēlu plkst. 21:40 (Kino reklāmas afišas vietējā laikrakstā “Pa Staļina ceļu”, 1956).

7. attēls. Raksts „Kinodarbiniku seminars” par semināra norisi kinoteātrī „Zvaigzne”.
Pa Staļina ceļu. N. 118 (1439) 4. oktobris 1956. g. Inv.nr. 15027.
Latgales Kultūrvēstures muzeja krājums. Foto: D.Apele.

Jāsecina, ka 50. un 60. gados kinoteātra „Zvaigzne” apmeklēšana un filmu skatīšanās bija ļoti iecienīts brīvā laika pavadīšanas un atpūtas veids Rēzeknes pilsētā. Filmās apmeklēja gan rēzeknieši, gan rajona iedzīvotāji. Filmām galvenokārt bija propagandisks raksturs – tām vajadzēja audzināt skatītājus padomju garā. Kinoteātrim tika noteikti konkrēti izpildāmie plāni:

cik seansu jārīko, cik skatītāju jāsapulcē un cik jānopelna. Izpētot muzeja fondu krājuma materiālus, var secināt, ka kinoteātrī rādīja gan mākslas, gan dokumentālās filmas, rīkoja festivālus, kā arī seminārus kino mehāniķiem un kultūras nodaļu inspektoriem (skat. 7. att.).

Kinoteātris „Zvaigzne” beidza pastāvēt līdz ar neatkarīgas Latvijas atgūšanu.

1990. gadā tajā notika pēdējie kino seansi.

Secinājumi

- Staļina laika arhitektūru Padomju Savienībā no ideoloģijas viedokļa raksturo tieksme uz ekspansiju, jauna kulta izveidošanu, izmantojot tā laika simbolikas ikonizāciju; stilam raksturīga teatralitāte, pompozitāte, cēlums un varenums.
- Latvijā ir ļoti dažādi viedokļi par šī laika arhitektūru, daudzas ēkas ir zudušas sabiedrībai, daudzas ir kritiskā stāvoklī. Tomēr cerību ievieš tādi pasākumi, kas ir risinājušies pēdējo gadu laikā, piemēram, tika atjaunots vēsturiskais objekts Rēzeknē, bijušais kinoteātris „Zvaigzne”.
- Kinoteātriem tika noteikti konkrēti izpildāmie plāni: cik seansu jāsarīko, cik skatītāju jāsapulcē, cik jānopelna. Daudzus kinoteātrus 50. un 60. gados atjaunoja, bet bija arī tādi, ko uzcēla no jauna.
- Visi kinoteātri, kas tika uzcelti 50. un 60. gados, būvēti sociālistiskā reālisma stilā ar visām no tā izrietošajām sekām celtnes vizuālajā izskatā – monumentālo stāvu, ieejas kolonnām, Staļina laiku raksturojošiem dekoriem utt.
- Analizējot kinoteātra „Zvaigzne” arhitektoniskos elementus, var secināt, ka ēkas eksterjers un interjers rada vienotu monumentālu un reprezentatīvu iespaidu un pilnībā atbilst Staļina laika kinoteātru tēlam. Ēkas arhitektūrā un interjera risinājumos bija vērojams dažādu vēsturisko stilu un nacionālo motīvu sajaukums, kas raksturīgs eklektikai.
- Publicistiskās literatūras materiālu izpēte apliecina, ka 50. un 60. gados kinoteātra „Zvaigzne” apmeklēšana un filmu skatīšanās bija ļoti iecienīts brīvā laika pavadīšanas un atpūtas veids Rēzeknes pilsētā.
- Filmām galvenokārt bija propagandisks raksturs – tām vajadzēja audzināt skatītājus padomju garā.

Summary

Scientists have discovered that architecture is a reflection of social, political, economic and many other processes occurring in the country and it changes along the society, reflecting its social structure within the space and time.

In the research the role of cinema in Soviet propaganda is described, the architecture of Stalin era, cinema buildings in Latvia is reviewed and analysed and a film repertory during the existence of the cinema „Zvaigzne” in Rezekne is evaluated.

The methods used in the research are based on the study of scientific and journalistic literature materials, which reveal the testimonies of the relevant period in architecture and show the importance of cinema in Soviet propaganda. **The aim of the research:** to explore and analyze the role of Soviet propaganda, to provide the analysis of architecture of Stalin era cinema buildings and to evaluate a film repertory during the existence of the cinema „Zvaigzne” in Rezekne.

In the post-war years and later on (in the 1950s and 1960s), one of the most highly regarded kinds of arts was cinema. In Riga and all around Latvia, as well as in Rezekne, everything has been done to justify the slogan of Lenin: „Of all the arts, cinema is the most important to us”.

Films were mostly of a propagandistic character – they were supposed to educate the audience in the spirit of Sovietism. Certain plans were set out for cinemas: how many sessions should be organised, how many viewers should be brought together, how much should be earned. Several cinemas were restored but some of them were rebuilt: the cinema „Uzvara” in Riga, Mezaparks (1950). The cinema „Gaisma” in Valmiera, Rīgas iela 19 (1951). The cinema „Uzvara” in Bauska, Kalna iela 5 (1954). The cinema „Zemgale” in Jelgava, Pasta iela 47 (1955). The cinema „Daugava” in Daugavpils, Viestura iela 53 (1955). The cinema „Zvaigzne” in Rezekne, Atbrīvošanas aleja 97 (1956).

All the cinemas erected over this period of time were built in the style of social realism with all the ensuing consequences in the visual image of the building – monumental structure, entrance columns, decorations characteristic of the Stalin era, etc.

Analysing the architectonic elements of the cinema „Zvaigzne”, it can be concluded that the exterior and interior of the building create one whole monumental and representative expression and fully correspond to the architectural image of the Stalin era cinemas. The combination of different historical styles and national motifs characteristic to the eclecticism could be observed in the building's architecture and interior solutions.

Analysing film advertisements in a local newspaper, it is concluded that there was no diversity of the repertoire of films in the cinema „Zvaigzne” in Rezekne. The cinemas showed both feature and documentary films; in addition, film festivals were organized by the administration of the cinemas. Films were mostly of a propagandistic character; therefore, romantic ones appeared rarely.

Literatūra un avoti

1. Apele, D. (2016). Former cinema „Zvaigzne” in Rezekne – a sample of the Stalin era architecture in Latvia (pp. 9-17). *Scientific Materials of 9th International Conference “PERSON. COLOR. NATURE. MUSIC”*. Daugavpils.
2. Apele, D.; Irbīte, A. (2015). The Culture House of Rezekne City National Societies – a sample of Stalin’s architecture in Latvia (pp. 351-360). *Scientific Materials of International Conference „SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION”*. Rezekne.
3. Balčus, Z. (2014). *Zudusī pasaule: kino skatīšanās senā romantika*. SIA aģentūra Lilit (7), 22-29.
4. Gatsunaev, K. N. (2013). Social and political factors of development of the sovietarchitecture (1931-1954). *Internet-Vestnik VolgGASU*, 28, 1-5. Database: Academic Search Complete.
5. Humphrey, C. (2005). Ideology in infrastructure: architecture and soviet imagination. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 11 (1), 39-58. Database: Academic Search Complete.
6. Jākabsone, K. (2007). *Par to dzīvi, kas uz ekrāna, un par kino vietu savā dzīvē*. Skatīts: 05.08.2016. <http://www.liepajniekiem.lv/zinas/kulturvide/kulturas-pulss>.
7. Kalnača, J. (1998). *Divi vērtīgi Padomju laika pieminekļi. Valmieras muzeja raksti. Rokasspiediens. Grīziņkalna sietspiede*. (2013). Skatīts: 04.08.2016. <https://www.facebook.com/rokasspiediens/photos/a>.
8. Kino afiša. (1956. 3. novembris). *Pa Staļina ceļu*, 130 (1451), 4. lpp. Latgales Kultūrvēstures muzeja krājums, inv.Nr. 15027.
9. *Knusle-Jankevica, I. (2009). Jelgavā vienlaikus bijuši seši kinoteātri*. Skatīts: 13.09.2016. <http://www.jelgavasvestnesis.lv>.
10. Krastiņš, J. (b.g.). *Arhitektūras stili Latvijā*. Skatīts: 14.07.2016. http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf.
11. Latkovskis, B. *Arhitekts Pēteris Blūms par gaismas pils virsotnes simbolisko sašķelšanu*. Skatīts: 03.07.2015. <http://nra.lv/latvija/84598-arhitekts-blums-mani-soke-gaismas-pils>.
12. Lejnieks, J. red. (1995). *Latvijas arhitektūras meistari. Zvaigzne ABC*.
13. *Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programma*. (1962). LVI, 116. lpp.
14. Soikāns, S. (2014). *Daugavpilī izsolīs bijušo kinoteātri „Daugava”*. Skatīts: 02.08.2016. <http://www.delfi.lv/archive/daugavpili-izsolis-bijuso-kinoteatri>.
15. Timšāns, S.; Šusts, V.; Kalva, V.; Gaile, Z.; Lagzdiņš, M. (1970). *Krāsa Telpa. Ziedi*. Rīga: Zvaigzne.
16. Zvirgzdiņš, A. (2008). *Arhitektūra kā māksla I*. Skatīts: 31.07.2014. http://www.a4d.lv/lv/raksti/arhitektura_ka_maksla_ii/.
17. Ахмадулина, Д. Д. *Своеобразие архитектуры неоклассицизма в городе Магнитогорске*. Skatīts: 31.08.2015. http://archvuz.ru/2005_2/42.